

REIMAN JUDIT:

VILENICA '94

Szeptember harmadikán kilencszer adták át Lipicán a szlovén írók által alapított VILENICA nemzetközi irodalmi díjat. A Trieszt fölött elterülő gyönyörű karszti tájban is egyedülálló a Vilenica nevű tündérről elnevezett cseppkőbarlang, ahol évről évre összegyűlnek a közép-európai térség tollforgatói, hogy tanúi legyenek az ünnepélyes ceremóniának. Feltűnő volt az idén a nagyszámú tegegentúli meghívott. Az alapszabály szerint a díjat olyan alkotóknak, életműveknek ítélik oda, akik és amelyek „a közép-európai térségben születtek, és különleges erővel tükrözik a Balti-tenger és az Adria,

Bern és Belgrád között élő népek emberi és kulturális tapasztalatait.” Az eddigi díjazottak között van Fulvio Tomizza, Peter Handke és Esterházy Péter, Tomas Venclova, Zbigniew Herbert és Milan Kundera. A díj alapításakor még senki sem sejtette, milyen tartalommal telnek meg e szavak közel egy évtized múltán. A díj idei kitüntetettje az 1945-ben született Josip Osti szarajevói költő, aki, a laudáció szavai szerint „a volt Jugoszlávia azon értelmiségi képviselői közé tartozik, akik művészetükben a legkövetkezetesebben valósítanak meg három alapvető: a költészetet mint ember és metafizika párbe-

szédét, a szolidaritáson alapuló hagyományokhoz való hűséget, valamint megrázó költői beszédben tárják fel azók legbensőbb nyomorúságát, akiktől az értelmetlen háború elvette házukat és hazájukat, de nem vehette el a szót, a nyelvet a benne rejlő ontológiai tekintettel, amely a makro- és mikrokózmuszba hatol.” Josip Osti számos verseskötete mellett főműve a *Szarajevói halottaskönyv*, amelyből az ÉS-ben már olvashattunk részleteket, s amelyet a kortárs szlovén költő, Tomaž Šalamun „mai Hagadának” nevezett.

Az írótalálkozó másik kitüntetettje az 1994-es Vilenica-antológiában megjelent, s az irodalmi matinékon felolvasott legjobb versekért járó Vilenica-kristály díjazottja, Slavko Mihalj horvát költő, aki hatalmas életművéből néhány új verset hozott a száz- százötven főnyi hallgatóságnak. Mihalj neve ismerős Magyarországon, saját verseskötete jelent meg magyarul.

A háromnapos rendezvény elmaradhatatlan programpontja hagyományosan a szinkrontolmácsok segítségével folyó vita egy megadott témáról. Az idei témát különösen szerencsésen választották meg a szervezők: Az erőszak az irodalomban. (Igazi közép-európai helyzet állt elő: tisztán irodalmi szempontból csak egyetlen felszólaló elemzte a kérdést.) Niko Grafenauer vitaindító esszéjében az erőszak katartikus hatásáról beszélt, Arisztotelész fejtegetéseiből kiindulva. Míg a görögöknél a tragédia a mitológia része, az újkori irodalomban a tragédia mítosza beépül a nihilista szubjektívizmusba, ami többek között azzal jár, hogy napjainkban a katarzis elválaszthatatlan a személyes etika kérdéséről. Több amerikai résztvevő szavát tette az Egyesült Államok és a Nyugat „passzív szadizmusát”, amivel különbség nélkül egy kalap alá vesznek gyilkost és áldozatot, egyetlen

hatalmas „fiction-making” procedurává alakítva a Boszniában folyó háborút.

Az idei Vilenica-találkozó újdonsága volt, hogy a szervezők igyekeztek elősegíteni szerzők és kiadók, könyvek és olvasók egymásra találását. A szlovén Mihalj kiadó erre az alkalomra jelentette meg a tavalyi Vilenica-díjas Libuše Moniková *A homlokzat* című regényét, amit a jelenlévők nagy érdeklődéssel fogadtak. (A nemzetközi sikerű könyv magyar fordítása már három éve pihen az Európa Kiadó fiókjában.)

A szlovénok legendás irodalomszeretetét mi sem fejezte ki jobban, mint az, hogy a találkozót felerészben a nálunk is ismert Gorenje cég szponzorálta. A Vilenica-alapító Veno Taufer költő fáradhatatlan szervezőerejét dicséri, hogy mindig talál megfelelő pártfogót, aki a közép-európai írótalálkozók ügyét felkarolja. Ezt kívánjuk neki a jövőben is.

BOZSIK PÉTER:

Méltón várni a barbárokat

(Fordítói jegyzet Stevan Tontićról és Josip Ostiról)

A két szarajevói költő közül az egyik pravoszláv vallású, a másik — mint azt verseiből gyanítani lehet — katolikus. Számomra ez nem fontos, számukra viszont minden pillanatban élet-halál kérdése lehetett. Lehetett, mert már egyikük sincs Szarajevóban. Osti, a szlovén költészeti (szerb?)horvátra ültetője Szlovéniában lelt menedékre; Tontić, több jugoszlávai antológia szerkesztője, Belgrádba, majd Budapesten keresztül Németországba cipelte sorsát. Németországba úgy, hogy a magyar fővárosban teljesen kifosztották, mint azt megtudhattuk Radics Viktória Beszélő-beli interjújából. Szó szerint egy szál gatyában indult útnak. Jelenleg Berlinben tartózkodik. A két költő ugyanazon a nyelven ír, kicsit más a helyesírásuk. Sőt ugyanazokat a szavakat használják, azokat, amelyekben éltek, s szeretteikre gondolva élnek ma is. Bomba, lövedék, golyó, gránát, rom, hamu, isten, robbanás, vér és sorolhatnám a háborús szavakat a végtelenségig. (Egy harmadik költőre nem sikerült rátalálnom ez ideig, egy muzulmán vallására. De nem hinném, hogy jelen pillanatban neki más lenne a szókinccse.) Meglehet, a kifinomult posztmodern nevelkedett magyar olvasónak olykor szenvelgőnek, patetikusnak hatnak soraik. Meglehet, azok is. De nem szabad megfeledkezni arról, hogy ők most elsősorban írók, abban az értelemben, ahogy Pilinszky is nevezte magát. Történelem utáni időben élnek. Pontosabban: történelem utáni időtlenségben. (Vagy épp a történelembe zuhantak vissza? Ki tudja?) Nem érzem magam elhivatottnak, hogy megmagyarázzam a magyarországi olvasónak, ki ez a két költő, mit keresnek, mit akarnak, minek írták szövegeiket. Már csak azért sem, mert (és ez szomorú tény) én jóformán csak azt a pár száz sort ismerem tőlük, amit az utóbbi pár hónapban próbáltam magyarra ültetni. Ha ők írók, dokumentátorok, akkor én csak verseik egyszerű (szinkron)tolmácsolója kívánok lenni. Azt szeretném ezzel mondani, hogy nem magyarítom, mint Kosztolányi vagy Faludy György a haikukat, nem metaforizálom át verseiket, csak igyekszem minél pontosabban lefordítani. Ahogy ők próbálták a költészet nyelvére le-

fordítani azt a poklot, amelyből kimenekültek.

Rajslj Emese Osti *Szarajevói halottaskönyv* című kötetének első magyar nyelvű ismertetője (Kalligram, 1993. december) a következőket írja: Osti „...belülről kezdi el írni könyvét, a szarajevói utcákról és házakból indul ki, terekről és kertzugokból, nagy és kis ismeretségek védelméből, a város kultúrájából és pszichológiájából, konkrét eseményekből és látomásokból, mindezt az általános szerencsétlenség, tehetetlenség és cinizmus szemszögéből nézve.” Mindez igaz, de ugyanakkor e verseken kívül is kí-

ván maradni. Ezért az újságíró szerepébe bújik, mert mi mással magyarázhatók az ilyen és ehhez hasonlatos címek: *Május 27-én gránátalálat érte az emberek egy nagyobb / csoportját, akik Szarajevó központjában álltak sorban / kenyérért, amelynek következtében húsz ember / meghalt, és háromszor annyi a súlyos és a könnyebben / sérültek száma.* Nem minden verse ilyen, természetesen, de szövegeiben igen ritkák a lírai szóképek. Mint a Zsákutca c. versben: „vér csöpög az aransárga lilomokra / gyertyák viaszkonnyei hullanak a vénasszonyok tenyerére”. A Város-

ról hallott híreket, információkat éli meg személyesen, ami nem csoda, hisz ismeri annak minden szegletét. Tontić is fölhasználja a hírt, de úgy tűnik, csak narratív elemként építi be verseibe. Vasa Pavković, belgrádi kritikus mondja Tontić verseiről, hogy azok „szinte naplószerűen követik a boszniai háború költői tapasztalatait. Nyers dokumentarizmusa megrázkódtatja olvasóját, de művét nem teszi katarikus olvasmánnyá”. Tontić individualistább, keményebb és kevésbé nosztalgizáló, mint Osti, meglehet azért, mert ő Szarajevóban írta versei nagy részét, míg Osti — leg-

alábbis a versekből ez derül ki — már Szlovéniában. Az, ami Osti számára hír és ennek nyomán emlék, az Tontić számára — a versírás pillanatában — még valóság. Ám az is lehet, tévedek, és csupán csak írói alkatakból fakad a különbség. Mindenesetre mindketten tudják, hogy örökölték a rombolást, és annak következményeit is a bőrükön tapasztalták. És akár Pessoa, tudják: „A világ ma az ostobáké, érzéketleneké és nyüzsgőké. Az élethez és a diadalhoz való jogot manapság csaknem ugyanazokkal az eszközökkel lehet megszerezni, amelyekkel az ember bekerülhet a bolondokházába: a gondolkodásra való képtelenséggel, amorális viselkedéssel, kóros életséggel.”

Osti és Tontić bizonyíték: nemcsak hogy létezik Auschwitz utáni költészet, hanem ez a létezés már-már egyedüli formája. Csak a költészetben élve lehet méltón várni a barbárokat. Ha van költői üzenetük, márpedig van, akkor ebben rejlik annak lényege.

STEVAN TONTIĆ:

Egy marék dohány

(anekdota)

A legnagyobb cigarettahiány időszakában, amikor még a dohánytörmelékét is drágán meg kellett fizetni, egy öreg néni, megrögzött dohányos — először és utoljára láttam — a zsebembe csúsztat egy marék dohányt.

Ilyen méregerős dohányra még soha életemben nem gyújtottam rá.

A néni azt mondja, hogy ez az ő saját eredeti keveréke, melyet előregedett dohánylevélből és egy számmal ismeretlen, szent, hegyvidéki növényből készít; nem lévén más mód húsdarálással őrlötte finomra a készítményt.

Amikor megtöltöm a pipám, mindig örömmel gondolok az ismeretlen néniére és aransárga méregkeverékére, amit tiszta könnyűlevegőből ajándékozott nekem.

Fordította: Bozsik Péter

JOSIP OSTI:

Vesztőhely

nekem könnyű

*örök mosollyal hajtom fejem a tőkére
nem tudom másutt vár-e az életnél nehezebb dolog
fölköttem a bakó már emelné súlyos pallosát
s a szemem közé nézne*

de miért állt meg

mit látott a szememben — zöld tükörben

*ezt:
föleje is egy bakó emeli pallosát
s a bakó fölött bakó
s a bakó fölött bakó
s a bakó fölött bakó...*

és így tovább a végtelenségig

higgyétek el nekem könnyű

*örök mosollyal hajtom fejem a tőkére
nem tudom másutt vár-e az életnél nehezebb dolog
fölköttem a bakó már emelné súlyos pallosát
s a szemem közé nézne*

s a szemem közé nézne

Fordította: R. J.